

Předškolní věk

PedF MU, JS 2018
Mgr. Tomáš Kohoutek, Ph.D.

Předškolní věk

- V našem kulturním kontextu věk zhruba **3 – 6 let**, v zásadě se kryje s možností docházky do MŠ
- Začátek **„druhého dětství“** (V. Příhoda – do 15 let), ale i pokračování „magických let“ (S. Freiberg)
- Počátek: **tvarová proměna**, rozvoj **motoriky**, plynulé **řeči**, vlastní **identity**, rodinné identity, vztahů mimo rodinu, hry, kresby, **předoperační** stádium myšlení, nástup sociálních emocí
- Ukončení: **2. tvarová proměna**, další pokroky v motorice (**grafomotorika**), myšlení – stádium **konkrétních operací** (Piaget), nástup „dětského realismu“, počátek smyslu pro povinnost, realismus ve **hře**, v **kresbě**, rozvoj soutěživosti... (ad školní zralost)

Pohled na předškoláka v různých přístupech

- J. A. Komenský - Informatorium školy mateřské - prvních šest let v životě člověka
- S. Freud - falická fáze - období identifikace s vlastním pohlavím, téma moci, úzkost ze „soka“
- E.H. Erikson – konflikt iniciativy proti vině
- J. Piaget - předoperační stadium (odložená nápodoba, symbolická hra, prudký rozvoj řeči, vnitřní řešení problémů a kognitivní egocentrismus)

Výlet do historie: J.A. Komenský – Informatorium...

Věk	Fyzika	Optika	Astronomie	Geografie	Politika	Činnosti, řeč
do 1 roku				kout, kolíbka, klín		„ustečka odvíratí ku pokrmu, hlavicku na sobě držeti, oči obracetí, do rukou něco bráti, sedati, státi“, říkat á,é,í,ba,ha
2-3 roky	rozumí, „co je to papa, co bumba, co maso, co chléb“	je dobré ukazovat dětem něco malovaného a barevného, stimulovat je korálky apod.	pozorování oblohy	pokoj, dům	„Politika jejich v prvním tomto věku špatná ještě býti může.“	rovnováha, mechanika, začátek počtů ve třech letech; ve dvou chápání geometrie (co je velké a co malé), přivýkání hudbě, melodii; formování slov
4-6 let	co je ratolest, pupenec, třešen, hruška, „zevnitřní oudy“	vodit děti ven do přírody, kreslit si s nimi	např. vědět, že je v zimě krátký den a dlouhá noc	vesnice	vědět, kdo je rychtář, purkmistr apod.	výslovnost (Petře, nepřepepij pepřem pepřného vepřel!), schopnost vyjádřit se, odpovědět na otázky (není dobré znamení, když je dítě příliš tiché)

Úkoly předškolního období

- pojmenování je mírně zavádějící: důležitá je nejen „příprava na školu“, ale i rozvoj mnoha důležitých schopností a dovedností potřebných mimo školní kontext
- utváření **vztahů s vrstevníky**
  - spolupráce i soupeření
  - vedení i podřízení se
  - řešení konfliktů a uzavírání kompromisů

Pravidelný a dostatečný kontakt s vrstevníky je pro předškolní dítě nezbytný a nenahraditelný.
- Rozvoj **vztahů s osobami jiného věku** (starší i mladší děti, dospělí mimo rodinu...)
- rozvoj **sociální role**, identity, „záměru“

Tělesný vývoj a vývoj motoriky

- Pokračuje rychlý růst (6 – 8 cm a 2 kg ročně; orientačně: váha = věk x 2 + 8, výška = věk x 6 + 77)
- **Diferenciace pohybů**, oproti předchozím vývojovým obdobím jistější a působí ladněji, dobrá realizace záměru – patrné např. v kooperativní hře
- Rozvoj **jemné motoriky** – patrné v konstruktivní hře (materiál, stavebnice...) a v kresbě (grafomotorika)
- V předškolním období se rovněž začíná vyhraňovat **lateralita**
- Období končí zhruba souběžně s **tvarovou proměnou** (ta se posuzuje i pomocí tzv. filipínské míry) – přechod od proporcí „malého dítěte“ k „velkému dítěti“

Kognitivní vývoj

- Ad Piaget: „předoperační stádium“, fáze **předpojmového a symbolického** myšlení (asi do 4 let) a myšlení **názorného a intuitivního** (cca 4 – 7 let, tedy až do počátku školní docházky)
  - na počátku myšlení **magické** (a artificialistické, egocentrické... viz prezentace 7), později posun k realismu, přetrvává ale velký význam fantazie;
  - stabilita objemu apod. nebývá ještě dosahována (až v prvních letech školy - viz **konkrétní operace**), myšlení může být útržkovité, ulpívat na jednom předmětu, chybí komplexnost
  - příklady **utváření pojmů a kategorií**: určování a pojmenování barev, chápání pojmů času (včera – dnes – zítra)...
- Chápání vztahů: na počátku období častá **otázka „proč?“** (celoživotně největší koncentrace této otázky na jednotku času)
- Fantazie: velký význam pro harmonizaci, ale i pro rozvoj hry; patrně v oblibě pohádek; sklon ke **konfabulaci** – „vymýšlení si“ (nikoli lhaní)

Vývoj řeči

- Těsná vzájemná souvislost s kognitivním vývojem (osvojování slov jako označení vnímaných skutečností, vztahů...)
- Prudký rozvoj **aktivního slovníku**
  - na počátku (3 roky) děti hovoří sice již zpravidla plynule, aktivní slovní zásoba obsahuje asi 1000 slov, běžné jsou agramatismy, vady výslovnosti apod.
  - na konci (6 let) aktivní slovní zásoba 3 – 5000 slov, zbytky dětské patlavosti by měly vymizet v prvním roce školy
- Rozvoj řeči po **fonetické stránce**
  - Na počátku běžné agramatismy, vady výslovnosti apod.
  - zbytky dětské patlavosti by měly vymizet v prvním roce školy

Emoční vývoj

- Souvislost s prudkým rozvojem motorických, poznávacích i řečových schopností i s různými aspekty sociálního vývoje
- Oproti batolecímu období méně afektivních výbuchů, ačkoli přetrvává jistá labilita emocí
- Stále převažují emoce krátkého trvání a mělké hloubky
- Mezi 3. a 5. rokem začíná dítě rozumět subjektivní povaze emocí
  - Rozvíjí se „teorie mysli“ (ToM – Theory of Mind): porozumění myšlení a cítění druhých, „schopnost vidět svět očima druhých“
  - Po počátku uvědomování si sama sebe rozšíření prožívání ve vztahu k druhým
  - Rostoucí schopnost chápat druhé – na základě sociálních interakcí roste i poznávací proces odlišování sebe od druhých
- Počátky sebehodnotících emocí: zahanbení, hrdost, pýcha... (viz např. Erikson a odpovídající vývojový konflikt iniciativy proti vině)
- Rozvoj seberegulace, vývoj „svědomí“ (Freud: zvnitřněné superego); dosud nestálé, závislé na autoritě a její přítomnosti (bezprostřední uspokojení – „marshmallow test“ <https://www.youtube.com/watch?v=Sc4EF3ijVJ8>)

Sociální vývoj

- **Vztahy** k druhým:
  - diferencují se vztahy **k rodičům**
  - rozvíjejí se vztahy **k dalšími dospělým**
  - dítě proniká do „**světa mimo rodinu**“ – počátky „fáze veřejné socializace“
  - velký **význam kontaktu s vrstevníky** i se staršími dětmi (už od konce batolecího období)
- Utváření vlastní **role**
  - Na počátku předškolního věku by již dítě mělo znát své jméno a správně určit své pohlaví.
  - Součástí identity předškolního dítěte se stává i tzv. **osobní teritorium**, do kterého spadají blízké osoby, věci a místa
  - **rodová role**: postupné osvojování významu a obsahu dívčí a chlapecké (mužské a ženské) role
- Velký význam začíná mít **sociální učení**
  - důležitým aspektem chování předškoláka je **nápodoba**
  - Dítě se v tomto věku dobře zabaví činností podobnou té, kterou vykonává vzor (např. rodič, ale i pohádková postava...), rádo se podílí na drobných pracích a úkolech (upravených pro něj tak, aby mohlo být v jejich vykonávání úspěšné).

„Věk hry“ – typy hry

- Rozlišení **hry vs. experimentace** (V. Příhoda) – experimentace vzniká sama ze situace, je nepředvídaná, nahodilá...; hra má cíl, souvislosti, průběh včetně ukončení...
- **Hry s materiálem**
- **Funkční a činnostní** hry: procvičování tělesných funkcí ve složitějších formách; důležitá je **funkční libost**
- **Konstrukční** - realistická hra (stavění, kreslení...)
- **Symbolická** – iluzivní, fantazijní hra („kuchyně se stane lesem a štokrdle medvědem...“)
- **Rolová – úkolová** hra (prodavač, popelář, princezna, prezident...)
- Sociálně: hra **paralelní, společná asociativní/kooperativní, hra soutěživá**

„Věk hry“ – pojetí hry

Dominantní pojetí hry:

- Hra jako „**příprava**“ na **reálný život**, nácvik, zkoušení něčeho „nanečisto“
  - Hra napomáhá rozumnému a účelnému životu (ač sama o sobě může být nerozumná), vede k osvojení dovedností potřebných pro život, k zotavení a uvolnění i k překonání sociálních nároků
- Hra jako **smysluplná činnost sama o sobě**
  - Hra jako jedna ze **základních potřeb** člověka ve všech společenstvích a kulturách, význam nemusí být obhajován jinými důvody. Souvisí se svobodou člověka a s jeho tvůrčí, fantazijní a uměleckou schopností.
- Výběr názorů:
  - Huizinga: kulturu stvořil „homo ludens“, ne „homo faber“
  - J. A. Komenský: Hra je přirozená lidská potřeba.
  - A. Lazarus: Hra je prostředník k přirozenému odpočinku.
  - H. Spencer: Hra slouží k odčerpání přebytečné energie.
  - G. S. Hall: Hra jako rekapitulace fylogenetických období v ontogenetickém vývoji.
  - K. Gross: Hra má funkci přípravy a přípravného učení na „opravdový“ život.
  - Psychoanalytická tradice: Hra přináší slast č funkční libost.
  - E. Erikson: Hra jako řešení problémů a krizí.

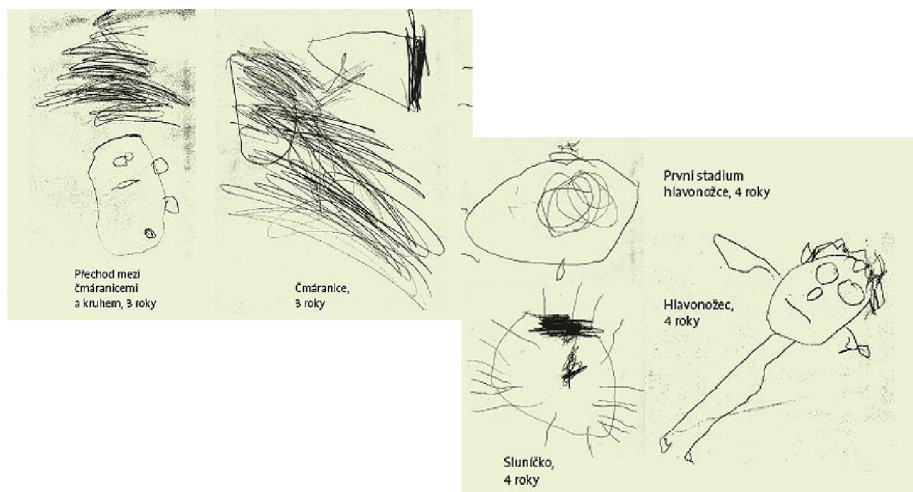
„Věk hry“ – význam her ve vývoji

- Hraje si každé zdravé dítě; hra je základní potřebou, je **nezbytná pro psychický vývoj** (po stránce motorické, kognitivní, emoční i sociální)
- Hra = činnost, která je vykonávána proto, že je libá, přináší dítěti **uspokojení sama o sobě** bez vnějšího uloženého cíle
- Jednotlivé fáze:
  - **Kojenec:** procvičování pohybů, hra s jednoduchými předměty, „prozkoumávání“, zájem o detaily, později o vztahy mezi předměty, pohyb, zvuk... („není – kuk“), přechod **od náhodného k záměrnému**
  - **Batole:** procvičování nově získaných schopností, počátky nápodoby, manipulace s předměty a materiály, zkoumání funkčnosti, hra destruktivní i počátky hry konstruktivní, počátky čmáraní, dětské hříčky (říkadla, „paci-paci“), hra s ostatními – od **paralelní** postupně ke společné **asociativní**, zárodky **kooperace**, popř. i **fantazijní** hry
  - **Předškolák:** hra jako hlavní činnost; kooperace a soupeření, konstruktivní hra, nápodoba, námětová hra, rollová hra, kresba, vyprávění, počátky her s pravidly

Kresba

- Kresbu lze chápat jako **formu hry** i jako „**výtvarnou řeč**“
- Počátky – prvotní motorický význam, objevování možností vlastního těla: „**hra se stopou**“
- Vývoj: do 1 roku skvrny, od 1,5 roku **čárání** (centrum grafického pohybu je nejprve v ramenním kloubu, postupně přesouvání loket, zápěstí, čáry obloukovitého charakteru, přesahování papíru, krouživý pohyb a tvorby nedokonalého oválu = první grafická figura, kolem 2,5 roku přistupuje druhá komplexnější figura = kříž, dokládá schopnost měnit směr čáry; dále body, klikatky, klubička, čáry, spirály...)
- Od 3 – 4 let kresba stále jistější, zřetelně zobrazuje konkrétní osoby, tvory, předměty...; jako orientační vývojové měřítko se využívá např. kresba postavy:
  - počátečním stádiem je „**hlavonožec**“ – naznačené končetiny (ruce dítě u sebe objevuje mnohem dříve než nohy, v kresbě však je to naopak). Trup chybí, objevuje se až později, zpravidla, když chce dítě na něj umístit něco zajímavého (knoflíky, pupík)
  - končetiny postupně začíná zobrazovat jako dimenzionální (ne jednou linií), kresba dlouho zůstává „skládaná“ z různých částí, může být přítomná transparentnost, nerealistické napojení končetin, disproporce
  - Kresba postavy se využívá i jako orientační **zkouška školní zralosti**
- Asi do 6 let dítě kreslí to, o čem ví, co ho zaujme; teprve od cca 7 let se projevuje „**vizuální realismus**“ – snaha kreslit to, co vidí

První fáze kresby – čmárání, kruhy, hlavonožec

... 3 - 4 roky

...4 roky

...5 - 6 let

